

reiniteit? Ik ben geen moment van plan, hier gedetailleerd op in te gaan maar kan er ook niet over zwijgen; daarvoor is het Indonesische conflict in de jaren '45-'49 van te veel betekenis geweest'). De kritieken die ik graag als onderdeel van mijn werk gepubliceerd zag (daarop kom ik nog terug) en die ik aanvankelijk in deel 12 wilde laten opnemen, zag ik nu als een, door 'een apart college' samen te stellen, onderdeel van deel 13, *Bijlagen*, waarin ook een overzicht van wijzigingen, een algemeen register en 'een overzicht van het tot stand komen van het gehele werk' (deze Verantwoording) een plaats zouden krijgen.¹

Men ziet: ik zag deel 11 (*Nederlands-Indië*) als één deel – begin '82 nam ik aan dat het er twee zouden worden; het werden er in werkelijkheid drie.

Ik had dus veel méér te schrijven.

In juli '83 verzocht ik het bestuur, bij de minister van Onderwijs en Wetenschappen het verzoek in te dienen dat de eindtermijn voor mijn werk (wel te verstaan: tot en met deel 13, *Bijlagen*) van 31 december '85 zou worden verlengd tot 31 december '87. Dat verzoek werd ingewilligd. Het concept voor deel 12, *Epiloog*, voltooide ik, zoals al vermeld, in september '87 maar de twee onderdelen die ik voor deel 13 moest schrijven: de Verantwoording en het Overzicht van wijzigingen, had ik pas in maart '88 in concept gereed. Toen was ook de onafhankelijke commissie gevormd die een deel 14, *Reacties*, zou samenstellen.

★

Men kan uit dit overzicht afleiden hoezeer mijn denkbeelden over de aard van het Geschiedwerk (samenvatting of juist een gedetailleerd relaas?), over de aantallen delen en over de lengte van de delen gefluctueerd hebben. Het denkbeeld van een in één deel neer te leggen samenvatting heb ik maar korte tijd gehuldigd – wat mij eigenlijk van meet af aan aantrok en bleef aantrekken was juist dat gedetailleerde relaas. Ik heb, daaraan vasthoudend, mij moeten onderwerpen (en heb dat, eerlijk gezegd, met weinig hartzeer gedaan) aan de eisen die de materie bleek te stellen. Al mijn schattingen hoeveel tijd het project zou vergen, waren er aanvankelijk ver naast maar nog voordat ik in februari '67 deel

¹ Nota: 'De voltooiing van het Geschiedwerk', p. 4, 8, 11.